ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОНТЕКСТІ СЕРЕДОВИЩНОГО ПІДХОДУ

THE ARTICLE IS DEVOTED TO THE PECULARITIES OF POLYCULTURAL EDUCATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT WITHIN AN ENVIRONMENT-BASED APPROACH

У статті досліджено та теоретично обґрунтовано особливості полікультурного виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу та зазначено, що вони вимагають комплексної реалізації в процесі навчання із застосуванням середовищного підходу. Сформульовано мету полікультурного виховання, яка полягає у вихованні індивіда, який зберігає свою соціально-культурну ідентичність, прагне до розуміння інших культур, поважає інші культурно-етичні спільності, вміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас та віросповідань. Окреслено зміст полікультурного виховання, під яким розуміють систему полікультурних знань, цінностей, переконань, яка виявляється в конкретній поведінці та передбачає врахування інтересів різних національних і множини різномірних культур. Виокремлено основні тенденції в розвитку виховання в полікультурному середовищі, а саме такі, як: посилення національного компонента у змісті виховання; підтримка національних традицій серед етносу; вивчення національної історії, культивування національних ідеалів; активізація процесів етно-ідентифікації; формування національного менталітету; збільшення релігійного впливу на процес виховання; продовження розвитку ідей національного українського виховання; реалізація спеціальних програм у галузі громадянського, патріотичного, інтернаціонального виховання.

На основі проведеного аналізу теорії та практики полікультурного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі вищого технічного навчального закладу сформульовано такі особливості підготовки студентів вищого технічного навчального закладу: полікультурна спрямованість інтересів і професійної діяльності студентів; виховання національної культури й толерантного ставлення до представників інших культур; формування базових полікультурних знань та їхнє переростання в переконання та спосіб поведінки в професійній діяльності; можливості полікультурного виховання на прикладі історичного розвитку науки і техніки в їхньому культурологічному аспекті.

Подано визначення понять «корпоративна культура» та «освітньо-виховне середовище». Освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу – це спеціально організований простір навчання людини, в якому забезпечується якісна підготовка її як майбутнього фахівця, а також формуються ціннісні орієнтири її життєвих перспектив у душі миру, прав людини, демократії, терпимості й соціальної гармонії.

Обґрунтовано вплив освітньо-виховного середовища на формування полікультурної вихованості студентів. Зазначено, що у вищому навчальному закладі навчально-виховний процес загалом та процес полікультурного виховання зокрема є неможливим без застосування середовищного підходу.

На основі проведеного аналізу виокремлено історичні погляди на роль освітньо-виховного середовища.

Ключові слова: полікультурне виховання, полікультурна компетентність, особливості полікультурного виховання, ВТНЗ, корпоративна культура, освітньо-виховне середовище, полікультурне суспільство, освітній простір, середовищний підхід, духовні цінності.

Peculiarities of polycultural education of students in educational environment of higher technical educational establishment are researched and theoretically grounded in the article. It is also indicated that they require complex implementation with the application of environment-based approach. The objective of polycultural education is determined. It lies in education of individuals who preserve their social and cultural identity, aim at assimilating other cultures, respect other cultural and ethnical communities, who are able to live in piece and harmony with representatives of different nationalities, races and religions.

The essence of polycultural education is outlined. It involves a system of polycultural knowledge and skills, values, beliefs which manifests itself in a particular behavior style and suggests taking into consideration interests of other nationalities and cultures.

The following peculiarities of polycultural education of students are formulated on the basis of the analysis of theory and practice of polycultural education: polycultural orientation of interests and professional activity of students; education of culture and tolerance to representatives of different cultures; forming of basic polycultural competence and behavioral patterns in the process of professional activity; potentialities of polycultural education on the example of historical progress of science and engineering in their culturological aspect.

Main trends in the development of education are identified. They are: emphasizing a national component in education; preserving national traditions among ethnic groups; activation of ethnic identification processes; forming of national mentality; increasing religious effect on education; realization of special programs in the field of civil, patriotic and international education.

The notions of "corporate culture" and "educational environment" are defined. Educational environment of higher educational establishment is a specially organized space for education of an individual where his qualified professional training is provided as well as values and living standards are formed. The influence on forming polycultural competence of students are grounded. Historical views on the role of educational environment are identified.

Key words: polycultural education, polycultural competence, peculiarities of polycultural education, higher technical educational establishment, corporate culture, educational environment, polycultural society, educational space, environment-based approach, moral values.

УДК 377.1:37.013.43
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.29>

Цимбрило С.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нова освітня парадигма передбачає виховання компетентності, ерудиції, творчості й культури особистості. Перехід до неї докорінно змінює уявлення про навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах, які спрямовані на входження до європейського простору, збереження національних традицій вищої освіти, на підготовку фахівців міжнародного рівня і високодуховних людей.

Вимоги часу диктують необхідність розроблення нових наукових підходів до виховання студентської молоді в умовах полікультурного простору, гострої потреби в міжкультурних комунікаціях, що забезпечують духовну спрямованість виховання.

Освітньо-виховна система, побудована за полікультурним принципом, покликана забезпечити розвиток і збереження культури кожного народу, його духовно етичних засад, які здатні запобігти духовному зубожінню молоді, протистояти впливу чужих народів і псевдокультурних тенденцій. Разом із тим критерій успішності виховання тільки на цінностях однієї культури в збиток іншим не може вважатися за виправданий і раціональний.

Головною метою полікультурного виховання є виховання індивіда, який зберігає свою соціально-культурну ідентичність, який прагне до розуміння інших культур, який поважає інші культурно-етичні спільності, який вміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас та віросповідань.

У багатонаціональному співтоваристві особистість формується за величезного впливу полікультурного середовища і повинна адаптуватися до нього. Освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу – це спеціально організований простір навчання людини, в якому забезпечується якісна підготовка її як майбутнього фахівця, а також формуються ціннісні орієнтири її життєвих перспектив у дусі миру, прав людини, демократії, терпимості й соціальної гармонії. Вплив середовища на людину зумовлений його духовно-етичним змістом, культурою і стосунками людей, що живуть і діють у цьому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка наукових праць присвячена питанням: полікультурного виховання та освіти (Л. Барановська, Ю. Бахтін, А. Бенкс, К. Беннет, В. Болгаріна, Д. Вешбурн, Л. Голік, П. Горські, К. Грант, О. Гукаленко, Я. Гулецька, В. Гуров, В. Давидов, Г. Даутова, О. Джуринський, Г. Дмитрієв, О. Дубовик, В. Єршов, Л. Ібрагімова, П. Каптерєв, В. Кемін, Я. Коменський, М. Красовицький, В. Кукушкін, Н. Лавриченко, І. Лощенова, В. Макаєв, З. Малькова, Т. Менська, В. Міттер, С. Ньето, Г. Палаткіна, Т. Пантук, А. Перотті, П. Ремсі, Т. Рюлькер, В. Скотний, К. Слітер, А. Солодка, О. Столяренко, О. Сухомлинська, І. Тараненко, Н. Якса); форму-

вання полікультурної компетентності (Р. Агадуллін, Л. Голік, О. Гуренко, В. Кузьменко, Н. Лебедева, Л. Перетяга, Т. Поштарьова.). Досліджувалися питання культурологічної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів (Г. Белугіна, О. Вознюк, Ф. Каган, О. Картавих, Н. Підбуцька, О. Романовський, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Д. Чернілевський, З. Шевців), а також проблеми виховання в полікультурному середовищі навчального закладу (Л. Гончаренко, О. Грива, Г. Даутова, В. Долженко та ін.) педагогів і батьків, в якому здійснюється з'єднання загальнокультурного, соціального, освітнього і особистого.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідники головно зосереджуються на обґрунтуванні загальних теоретичних основ виховання. При цьому недостатньо уваги приділяється пошукам змісту, форм і методів полікультурного виховання студентської молоді вищих технічних навчальних закладів, використанню виховного полікультурного потенціалу навчальних дисциплін та навчально-виховного середовища вищого навчального закладу, тому означена проблема залишається однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці, що змушує як науковців, так і практиків шукати ефективні шляхи, форми, методи й засоби успішного її розв'язання.

Всебічний аналіз сучасних досліджень дозволив виокремити основні положення, які полягають у тому, що полікультурне виховання трактується як здатність освіти і виховання навчати студентів сприймати різноманіття культур, створювати умови для формування толерантності, сприяючи водночас формуванню національної свідомості, патріотизму, інтеркультурної комунікації особистості. Сучасна педагогіка розглядає полікультурне виховання як засіб зниження соціального напруження в суспільстві й інструмент формування в особистості цілісного бачення світу.

Мета статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні особливостей полікультурного виховання студентів та ролі освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу в процесі полікультурного виховання студентів; забезпеченні формування полікультурної вихованості та полікультурної компетентності майбутніх фахівців на основі середовищного підходу.

Виклад основного матеріалу. Полікультурне суспільство характеризується різноманіттям націй, релігій, традицій і світоглядних установок. Гармонійне функціонування полікультурного соціуму можливе за умови виховання його громадян у системі загальнолюдських цінностей і пріоритетів, серед яких найважливішими є глибинне і всебічне опанування власної культури (національної, етнічної), вироблення толерантного ставлення, розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з представниками інших культур.

У ситуації полікультурного суспільства невідмінно присутній аспект полікультурного виховання, що забезпечує продуктивність взаємодії етносів, культур та їх взаємозбагачення.

Підготовка молоді до життя в полікультурному світі належить до пріоритетних завдань освіти. Одна з найважливіших функцій навчального закладу – навчити людей жити разом, допомогти їм перетворити існуючу взаємозалежність держав і етносів у справжню солідарність.

Під змістом полікультурного виховання розуміють систему полікультурних знань, цінностей, переконань, яка виявляється в конкретній поведінці та передбачає врахування інтересів різних національних і множини різнорідних культур.

Такий зміст виховання сприяє усвідомленню студентами того, що наявні інші стилі життя, які також мають право на існування, розвиває здібності студентів до прийняття розумних рішень з етичних питань, формує вміння, необхідні для активної участі в житті суспільства, яке характеризується етичною багатоманітністю [10].

Зміст полікультурної підготовки студентів у вищому технічному навчальному закладі насамперед відбиває процес прогресивних змін якостей особистості майбутнього інженера. Цей прогрес можливий лише за умови дотримання системності та структурної гнучкості в побудові змісту загальнокультурної підготовки в технічній школі та визначенні системи педагогічного впливу на особистість студента у класичній тріаді – освіта, навчання, виховання, де провідним визнається виховання [6]. Орієнтиром системи змісту вищої інженерно-технічної освіти з формування вільно мислячої, творчої особистості майбутнього фахівця як носія духовно-моральної культури є нова концепція вищої технічної освіти, змістовними компонентами якої є фундаменталізація і гуманітаризація.

Нині визначено основні тенденції в розвитку виховання в полікультурному середовищі [3, с. 292–293], а саме: посилення національного компонента у змісті виховання; підтримка національних традицій серед етносу; вивчення національної історії, культивування національних ідеалів; активізація процесів етноїдентифікації; формування національного менталітету; збільшення релігійного впливу на процес виховання; продовження розвитку ідей національного українського виховання; реалізація спеціальних програм у галузі громадянського, патріотичного, інтернаціонального виховання, які створюють відкрите громадянське суспільство, що базується на принципах мирного співіснування різних етносів і конфесій, толерантності та взаємоповаги; взаємовплив етнокультурних, національних, державних, глобальних аспектів виховання.

З огляду на викладене вище, можна виділити такі особливості підготовки студентів в освітньо-виховному середовищі вищого технічного навчального закладу:

- полікультурна спрямованість інтересів і професійної діяльності студентів;
- виховання національної культури й толерантного ставлення до представників інших культур;
- формування базових полікультурних знань та їх переростання в переконання та спосіб поведінки у професійній діяльності;
- можливості полікультурного виховання на прикладі історичного розвитку науки і техніки в їхньому культурологічному аспекті.

Необхідність урахування полікультурного простору, в якому виховується майбутній фахівець-професіонал, є надзвичайно важливою в навчально-виховному процесі. Полікультурне середовище – це не тільки його багатонаціональність, але і взаємодія культурних образів діяльності в різних сферах життя соціуму.

У роботах О.В. Гукаленко полікультурний освітній простір характеризується у двох аспектах:

- **як система**, що розкриває об'єктні потреби суспільства в інноваційних технологіях полікультурної освіти і відображає його сутнісну змістовну і методологічну характеристики;
- **як середовище**, в якому задовольняються потреби в освіті, адаптації, підтримці й захисті різних етнічних спільнот і окремої особистості на основі діалогу, взаємозбагачення і взаємодії культур [4].

Вищий навчальний заклад є найбільш значущим і домінуючим чинником у житті молоді, яка вирішила опанувати вищу освіту. Саме тут студенти виробляють навички соціального спілкування (відносини з колективом і через нього із суспільством), ознайомлюються з громадською діяльністю, знаходять можливості для розвитку своїх здібностей. У цьому закладі молода людина формується як особистість із притаманними їй нормами поведінки, принципами, ідеалами, ціннісними орієнтаціями [5, с. 45].

Під час навчання у вищому технічному навчальному закладі майбутній фахівець повинен: теоретично ознайомитись із соціальним середовищем як основним фактором соціалізації особистості, характером і механізмами впливу полікультурного середовища на становлення особистості (підлітка, молодої людини); опанувати механізми регулювання і корекції соціальних відносин в умовах полікультурного середовища; навчитися визначати і користуватися шляхами оптимізації соціальних відносин у полікультурному середовищі [3, с. 364].

Виховна робота вищого технічного навчального закладу повинна будуватися в системі, що має визначені цілі, напрямки, зміст, форми, методи і засоби [3, с. 319].

Таким чином, студентські колективи можна розглядати як полікультурне мікросередовище, де виховуються студенти різних національностей і закладаються основи толерантної поведінки, здатність до емпатії, позитивне ставлення до іншої людини.

Освітнє середовище ЗВО має дві основні складові підсистеми – внутрішню і зовнішню. Дослідження системи було би неповним без урахування її оточення, або зовнішнього середовища. Нерідко вплив цього середовища буває настільки значним, що функціонування й еволюцію системи доводиться розглядати в коеволюції з навколишньою системою, або середовищем [9, с. 37–42; 1, с. 61–63]. По характеру взаємодії з навколишнім середовищем системи поділяються на відкриті й закриті. У гуманітарних науках практично всі системи є відкритими, оскільки тією чи іншою мірою взаємодіють із навколишнім середовищем, але водночас вони є і частково закритими [8, с. 280].

Освітня установа – це складний організм, основою життєвого потенціалу якого є корпоративна культура. Одне з визначень корпоративної культури дали О.С. Віханський і А.І. Наумов: це набір важливих основоположних положень, що приймаються членами організації і набувають вираження в організаційних цінностях, які задають людям орієнтири їхньої професійної поведінки і дій [2]. Корпоративна культура, будучи найважливішою часткою освітнього середовища ЗВО, чинить визначальний вплив на його внутрішнє життя, суспільне визнання – його внутрішній і зовнішній рейтинг.

У зв'язку з цим у формуванні корпоративної культури навчального закладу важливо виробити базові цінності, котрі збігалися би як з перспективою розвитку держави, так і з перспективою особистості у професійній діяльності. Важливо, щоб ці цінності стали основою професійного алгоритму, наповнюючим сутнісним сенсом діяльності професорсько-викладацького складу, який генерує інноваційний освітній процес у форматі освітнього середовища ЗВО, виступає прикладом їх дотримання і веде за собою студентів, забезпечуючи їх добровільне дотримання цих цінностей у навчальному закладі.

Таким чином, у закладі вищої освіти навчально-виховний процес загалом та процес полікультурного виховання зокрема є неможливим без застосування середовищного підходу.

Середовищний підхід пов'язаний з ідеєю включення освітньої установи в оточуюче середовище (і навпаки). За твердженням Ю.С. Мануйлова [7], між внутрішнім і зовнішнім середовищем ЗВО немає формальних відмінностей, а є тільки змістовні. Таким чином, моделюючи їхні склад (структуру) та змістовне наповнення, можна прогнозувати і планувати процес і результат розвитку особистості в освітньому середовищі ЗВО.

На основі проведеного аналізу можна виокремити історичні погляди на роль освітньо-виховного середовища:

- процес взаємодії людини з оточуючим її середовищем об'єктивно-суб'єктивний за своїм характером, нескінченний, це невинне і нескінченне вдосконалення, постійне і безперервне вирощення людського в людині – найважче «звершення душі»;
- у моделі інноваційної освітньої системи центром є педагог-інноватор, а її формою – освітнє середовище;
- освіта і виховання людини відіграють вирішальну роль в її індивідуальному і соціальному розвитку, вони мають відповідати її природі;
- оточуюче її середовище має бути відповідним чином організоване;
- пріоритет виховного і освітнього потенціалу оточуючого середовища не в матеріальному, а в духовному плані;
- суспільне середовище має визначальне виховне й освітнє значення;
- навчання у спеціально організованому середовищі з виховною і формувальною силою і в порівнянні з «природним» середовищем;
- ідея виховання середовищем породила формулу «середовище – спадковість – виховання»;
- педагогізація навколишнього середовища;
- професійне спрямування виховної діяльності.

Висновки. Підготовка молоді до життя в полікультурному світі належить до пріоритетних завдань освіти. Одна з найважливіших функцій навчального закладу – навчити людей жити разом, допомогти їм перетворити існуючу взаємозалежність держав і етносів у справжню солідарність.

З позиції середовищного підходу в освітньому середовищі ВНЗ можливий різнобічний розвиток студента не лише як особистості, але і як майбутнього фахівця-професіонала. Це спеціально організований простір (територія) навчання людини, групи, що відрізняється своїм соціокультурним середовищем, професорсько-викладацьким складом, своєрідністю (специфікою) професійної підготовки і складом навчальних груп, педагогічними технологіями навчання. Полікультурний освітній простір розглядається як локальна соціальна освіта, не просто як інститут формування знань, умінь, навичок, а як простір спільної життєдіяльності педагогів і вчителів, батьків, в якому здійснюється з'єднання загальнокультурного, соціального, освітнього й особистого.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боулдинг К.Э. Общая теория систем – скелет науки : сб. переводов с польск. и англ. Москва : Прогресс, 1969. С. 106–124.
2. Виханский О.С. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс. Москва : Изд-во МГУ, 1995. 321 с.

3. Грива О.А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10. Київ, 2008. 417 с.

4. Гукаленко О.В. Теоретико-методологические основы педагогической поддержки и защиты учащихся-мигрантов в поликультурном образовательном пространстве : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Ростов н/Д., 2000. 36 с.

5. Дзюба В.І. Соціально-педагогічні основи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентської молоді : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 1994. 225 с.

6. Картавих О.В. Аксиологічні основи формування загальної культури студентів вищих технічних

навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 17 с.

7. Мануйлов В.Ф., Федоров И.В., Благовещенская М.М. Современные наукоемкие технологии в инженерном образовании. *Инновации в высшей технической школе России*. Москва : МАДИ (ГТУ), 2002. Вып. 2. 351 с.

8. Рузавин Г.И. Методология научного исследования : уч. пос. для вузов. Москва : Юнити, 1999. 317 с.

9. Филонов Г.Н. Социальная педагогика: научный статус и прикладные функции. *Педагогика*. 1994. № 5.

10. Banks J.A. Multiethnic Education : theory and practice. 2nd edition. Boston : Allyn and Bacon, 1994. 167 p.